

Lærervejledning til læremidlerne i kildebanken

Læremidlet er tilrettelagt, så eleverne kan arbejde med forskellige historiske emner. Eleverne tager afsæt i selvvalgte problemstillinger, som de søger at besvare eller belyse ved hjælp af kilder. Lærervejledningen gør rede for læremidlets elementer og giver forslag til dets brug.

Læremidlets opbygning

Kildebanken er organiseret i forskellige emner og tematikker eller delemner med 8-15 kilder i hver. Kilderne bruger eleverne til at besvare/belyse deres problemstillinger. Hvert emne består af en 'trigger' eller et anslag, der åbner op for spørgsmål inden for et eller flere tematikker i tilknytning til emnet. I

lærervejledningen til de enkelte emner er der samlet ideer til, hvordan triggeren kan bruges, hvordan elevernes arbejde med at formulere problemstillinger kan stilladseres, samt hvordan der kan tænkes et produkt ind i arbejdet. Endelig består læremidlet af nærværende lærervejledning, der introducerer bredt til brugen af læremidlet samt emnespecifikke lærervejledninger til brugen af de enkelte historiske emner.

Begrundelser i læreplan og prøvebekendtgørelse

Arbejdet med kildebanken kan styrke elevernes kompetencer til at arbejde problemorienteret i historie. Siden læreplanen Fælles Mål 2004 har historie været defineret som et problemorienteret fag. I Forenklede Fælles Mål (FFM) præciseres, at eleverne skal styrke deres forudsætninger for at identificere og formulere historiske problemstillinger og stadig mere kvalificeret kunne udvælge kilder, de kan anvende til at belyse problemstillingerne. Af kompetencemålet for kompetenceområdet 'Kildearbejde' efter 6. klasse fremgår det eksempelvis, at "Eleven med afsæt i enkle problemstillinger [kan] anvende kildekritiske begreber til at gøre rede for fortolkninger af fortiden". Og efter 9. klasse: "Eleven kan vurdere løsningsforslag på historiske problemstillinger".

De underliggende færdigheds- og vidensområder udfolder progressionen i målene:

Efter 6. klasse fremgår det af færdighedsmålene under 'Historiske problemstillinger':

- "Eleven kan identificere historiske problemstillinger"
- "Eleven kan formulere enkle historiske problemstillinger"

Og under 'Kildeanalyse' efter 6. klasse fortæller færdighedsmålene:

- "Eleven kan bruge kildekritiske begreber i arbejdet med historiske spor, medier og andre udtryksformer"
- "Eleven kan vurdere brugbarheden af historiske spor, medier og andre udtryksformer til at belyse historiske problemstillinger"

Tilsvarende står der under 'Historiske problemstilling og løsningsforslag' efter 9. klasse:

- "Eleven kan formulere historiske problemstillinger"
- "Eleven kan udarbejde løsningsforslag på historiske problemstillinger med afsæt i udvalgte kilder"

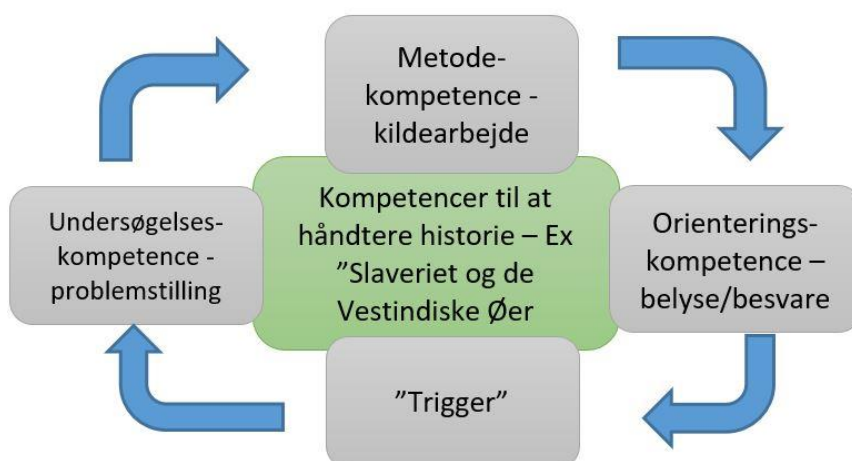
Og under 'Kildeanalyse' efter 9. klasse fortæller færdighedsmålene:

- "Eleven kan forklare valget af kildekritiske begreber til analyse af historiske spor, medier og udtryksformer"
- "Eleven kan udvælge kilder til belysning af historiske problemstillinger".

Prøven i historie, der tager afsæt i, at eleverne arbejder med en selvvalgt problemstilling, som de belyser med op til fem kilder, forudsætter også, at eleverne er fortrolige med at arbejde problemorienteret i faget.

FFM er en kompetenceorienteret læreplan. Viden forstået som kompetence er ikke identisk med kundskaber – forstået som at vide noget bestemt, fx om besættelsestiden. Som kompetencer har viden strukturel karakter, dvs. eleverne må vide noget om kategorier, koncepter, procedurer osv., der er nødvendige for at få indsigt i historiske sammenhænge og begivenhedsforløb. I historieundervisningen er det derfor centralt, at eleverne tilegner sig redskaber og fremgangsmåder, der styrker deres kompetencer til at skabe, håndtere og bruge historie. Det forudsætter, hvad der kan kaldes *undersøgelseskompetence*, dvs. eleverne må i undervisningen styrke deres forudsætninger for at udtænke og formulere historiske spørgsmål, som kan bearbejdes til problemstillinger, der kan give retning og mening for det videre arbejde med at belyse problemstillingerne. Eleverne må derfor også udvikle *metodekompetencer*, dvs. stadig mere kvalificeret kunne vælge egnede kilder og anvende egnede fremgangsmåder og metoder til at analysere og tolke kilder. *Orienteringskompetencer* rummer de færdigheder og evner, som eleven behøver for at kunne konstruere historiske fortællinger, der dels besvarer eller belyser de valgte problemstillinger, og som de dels kan perspektivere til deres livsverden og omverdensforståelse.

Modellen herunder illustrerer principper i forløbet:

Sådan kommer du i gang med forløbet

Undersøgelser viser, at det generelt er vanskeligere for elever at identificere og formulere historiske problemstillinger end det er at udarbejde og bruge problemstillinger inden for andre fagområder. Det skyldes bl.a., at mange elever ser historie som fortid, der for længst er fortolket og beskrevet – og som derfor ikke rummer problemstillinger. For en del elever er det også svært at fastholde motivationen og engagementet i undersøgelsen af fortidige sammenhænge og begivenhedsforløb, bl.a. fordi de ikke oplever problemstillingen som meningsfuld og vedkommende. Det forudsætter, at eleverne har historisk empati og kan skifte perspektiv, så de bestræber sig på at forstå en anden tids værdier, mentale horisont, levevilkår m.m., på dens egne præmisser.

For at igangsætte og facilitere arbejdet med et tema som et problemorienteret forløb er der udarbejdet en såkaldt trigger til eleverne. Triggeren består typisk af en kort film og/eller ideer og udspil, som læreren selv kan lade eleverne gå på opdagelse i eller kan tilpasse de konkrete elever – ligesom læreren selvfølgelig kan gøre brug af triggere, som hun selv har udviklet, og som hun har en begrundet formodning om virker.

Trigger

Triggeren er altså tænkt som indledende anslag. Det første, der tages i brug, når man går i gang med forløbet. Enkelte triggere forudsætter en kort introduktion, men generelt er det tanken, at eleverne arbejder med triggeren uden først at få emnet, mål eller andet vedrørende forløbet præsenteret af læreren.

Den enkelte trigger peger på, åbner op for og gør eleven opmærksom på et eller flere fænomener og sammenhænge inden for det pågældende emnet. Triggeren må gerne bringe eleverne i vildrede og fremprovokere noget, der undrer dem, vækker deres nysgerrighed og interesse for at undersøge fænomenerne nærmere – og dermed virke som et afsæt for, at eleverne stiller historiske spørgsmål, som de med lærerens vejledning bearbejder til en egentlig problemstilling. Spørgsmålene kan fx udspringe af en brainstorm i grupper eller en fælles brainstorm på hele klassen. Det er tilstræbt, at den enkelte trigger ikke kun vækker nysgerrighed, men åbner op for noget, der er fagligt relevant og har en generel nytteværdi, dvs. hjælper eleven med at forstå og begrebsliggøre historiske forklaringer og relatere dem til deres egen livsverden.

Triggeerne er forskellige og kan bl.a. være udformet som et historisk scenarie, være et uddrag af en historisk børne-/ungdomsbog, et dilemma eller udfordring, en påstand (i fx en kilde), et billede, et filmklip, et spil, rolle eller situationsspil. Nogle triggere er anslag til afgrænsede fænomener inden for emnet og andre åbner op for et bredere felt. Ingen triggere er dog designet til at pege på helt specifikke historiske problemstillinger. Formuleringen af de konkrete problemstillinger er op til eleverne selv – under vejledning af læreren. Lærervejledningen til de enkelte emner indeholder forslag til, hvordan triggeren kan bruges.

Problemstillingen

Når gruppernes spørgsmål skal bearbejdes til historiske problemstillinger, vil der være behov for lærerens hjælp og vejledning. En problemstilling er andet og mere end et spørgsmål, en opgave eller en øvelse. En problemstilling består typisk af 1-3 åbne spørgsmål. At de er åbne betyder, at de er rettet mod uafklarede udfordringer eller er problematiske – både for eleven og i almindelighed, og der kan sagtens være flere svar. Spørgsmålene må ikke bare kunne besvares med 'ja' eller 'nej'. Svaret må heller ikke være kendt, så det blot kan googles. Eleverne må gerne starte med at stille spørgsmål af mere faktuel karakter til emnet, men deres spørgen skal gerne munde ud i et eller flere åbne spørgsmål, der er egnede til at indgå i en problemstilling.

Problemstillingen skal være faglig relevant, bl.a. i relation til fagets kompetenceområder og mål. Eleverne må opleve problemstillingen som meningsfuld og relevant, og de må kunne bruge den som retningsgivende for deres arbejde. Det betyder bl.a. at problemstillingen må være så konkret og præcis, at eleverne for det første forstår den. For det andet, at eleverne har adgang til forskellige og for dem tilgængelige kilder, der giver dem mulighed for at besvare eller belyse problemstillingen inden for den afsatte tid.

Det anbefales, at læreren godkender gruppernes problemstillinger. Det er en god idé flere gange i forløbet at drøfte med eleverne, hvad en problemstilling skal indeholde, og hvordan en god problemstilling er udformet. Følgende overvejelser kan lærere bringe ind i dette arbejde:

Hvad er en god problemstilling:

Den består typisk af 1-3 åbne spørgsmål

Problemstillingen er god, hvis den lever op til følgende kriterier:

- Lægger op til at eleverne analyserer et reelt historisk problem
- Spørgsmålene er klare og tydelige
- Eleverne har adgang til forskellige kilder, de kan bruge til at belyse problemstillingen
- Eleverne kan reelt besvare problemstillingen inden for de givne rammer (den tid, der er sat af til arbejdet)
- Problemstillingen lægger op til undersøgelser, der er relevante i faget historie
- Problemstillingen indeholder spørgsmål på forskellige niveauer (beskrivende, forklarende og vurderende)

Problemstillingen er dårlig, hvis den:

- Hvis den lægger op til en ren gengivelse af, hvad der står i en bog eller på en hjemmeside
- Mangler fokus, dvs. ingen sammenhæng mellem de enkelte spørgsmål
- Er for bred
- Ikke lægger op til diskussion
- Ikke reelt kan besvares
- Er for upræcis

Hvis eleverne er fortrolige med problemorienteret arbejde, kan det være hensigtsmæssigt at stille almindeligt brugte formelle krav til spørgsmålene (beskrivende, forklarende, vurderende).

Eksempler på forskellige taksonomiske niveauer i en problemstilling:

Afrikanerne spillede en væsentlig rolle i at tilfangetage og sælge andre afrikanere som slaver til europæerne

- Hvad var afrikanernes rolle i slavehandelen? (beskrivende)
- Hvorfor deltog afrikanerne i slavehandelen og hvad fik de ud af det? (forklarende)
- Burde efterkommere af afrikanske slavehandlere også sige undskyld til efterkommere af slaver? (vurderende)

Når gruppens problemstilling er godkendt kan gruppen drøfte:

Hvad ved vi noget om i forvejen?

Hvad mangler vi at få viden om?

Hvordan kan vi skaffe os denne viden?

Kildebanken og dens brug

Det kan være en udfordring for elever at skaffe relevante og tilgængelige kilder. Med kildebanken bliver det lettere for eleverne at finde kilder, som de kan analysere og bruge til at belyse deres problemstilling. Kildebanken er organiseret i forskellige temaer, hvoraf nogle primært egner sig til mellemtrinnet og andre til udskoling eller begge. Hvert emne rummer en række fagspecifikke tematikker med kildemapper, der typisk har 6-15 kilder. Kilder kan være skriftlige, billeder, filmklip, kort og statistik. De skriftlige kilder er bearbejdede, så eleverne kan læse og afkode dem, dvs. at teksten er moderniseret, og det centrale i kildens budskab er valgt ud. Hver kilde er forsynet med en metatekst med oplysninger om, hvor kilden er fra, ophavsmand, -tid og -situation.

Når eleverne har fået godkendt deres problemstilling, kan de - evt. med lærerens hjælp – finde den eller de kildemappe(r), hvori der findes kilder, som potentielt kan anvendes til at belyse problemstillingen. Ud over kilder, der er i kildebanken, kan eleverne også finde relevante kilder i bøger og på internettet. Men til de fleste problemstillinger vil kildebanken være tilstrækkelig.

Flere kilder kan bl.a. findes på:

Rigsarkivet: <https://www.sa.dk/da/brug-arkivet/arkivalieronline-se-originale-dokumenter-paa-nettet/>
(ubearbejdede kilder)

Danmarkshistorien.dk: <http://danmarkshistorien.dk>

Nationalmuseet: <http://natmus.dk/digitale-samlinger/>

M/S Museet for Søfart: <http://mfs.dk/velkommen-ms-videnscenter/billedarkiv/>

Kildeanalyse

For at eleverne kan vurdere kildernes brugbarhed til belysning af problemstillingen, må de analysere dem. Måske har eleverne allerede tilegnet sig fremgangsmåder til kildeanalyse. Ellers kan læreren evt. kopiere nedenstående oversigt til eleverne.

Kildearbejde

Du har udarbejdet en problemstilling, der består af et eller flere spørgsmål, som du vil forsøge at finde svar på. Du skal bruge kilder til at besvare eller belyse din problemstilling. Derfor må du undersøge, om kilderne egner sig til det. Det kan du anvende nogle af spørgsmålene herunder til. Men brug kun de spørgsmål, der er relevante for at du kan vurdere, om kilden egner sig til at besvare eller belyse din problemstilling.

Til en skriftlig kilde, kan du bl.a. stille disse spørgsmål:

Hvilken slags tekst er kilden (fx et brev, et uddrag fra en roman, en avisartikel eller en lov)?

1. Hvem henvender kilden sig til?
2. Hvem er ophavsmanden? (Ophavsmanden er den person, der har skrevet teksten)
3. Hvor og hvornår er teksten skrevet?
4. Hvorfor har ophavsmanden skrevet teksten? (Hvad er budskabet? Hvad vil han opnå?)
5. Hvilke oplysninger giver kilden?
6. Var ophavsmanden første- eller andenhåndsvidne? Hvis ophavsmanden skriver om fx om en noget om slaver, han selv har set eller oplevet, er han førstehåndsvidne. Hvis han skriver om noget, han har fået fortalt af en anden person, der har set eller oplevet en begivenhed, er han andenhåndsvidne.
7. Hvilket forhold har ophavsmanden til situationen, han fortæller om (fx ophavsmandens rolle og mening om begivenheden)?
8. Hvor lang tid er der gået, fra situationen skete, til ophavsmanden har skrevet om den?
9. Hvor troværdige er tekstens oplysninger? Er der andre kilder, der fortæller det samme (det kan også være kilder uden for kildebanken)?
10. I hvilken grad egner den skriftlige kilde sig til at belyse din problemstilling?

Til et billede, kan du bl.a. stille disse spørgsmål:

1. Hvilken slags billede er kilden (fx et foto, et maleri eller en tegning)?
2. Hvad fortæller billedet (hvad er billedets budskab)?
3. Hvem er ophavsmanden?
4. Hvor og hvornår er billedet lavet?
5. Kan du ud fra billedet sige noget om ophavsmanden? Kan du fx se, om han ved noget om det, han har tegnet eller malet? Eller kan du se, hvad hans holdning er til det, han har taget et fotografi af, tegnet eller malet?

6. Er billedet lavet nogenlunde samtidig med det, det skal vise, eller er det lavet længe efter? Hvis kilden fx er et maleri, der viser noget om slavehandelen, er det så malet, mens den fandt sted, eller fx først 100 år senere?
7. Hvor troværdige er billedets oplysninger? Er der andre kilder, der fortæller det samme?
8. Hvordan kan billedkilden bruges til at besvare dine spørgsmål?

Til en genstand, kan du bl.a. stille disse spørgsmål:

1. Hvor og hvornår er genstanden fra?
2. Hvordan ser den ud?
3. Hvilke materialer er den lavet af?
4. Hvad har genstanden været brugt til?
5. Hvad fortæller genstanden om slaveriet og de Dansk Vestindiske Øer?

Til en statue, kan du bl.a. stille disse spørgsmål:

1. Beskriv statuen.
2. Hvornår er statuen fremstillet?
3. Hvilke materialer er brugt?
4. Hvilke virkemidler, symboler osv. er brugt?
5. Hvorfor blev statuen lavet? Find evt. flere oplysninger i bøger eller på internettet.
6. Hvilken betydning og funktion har statuen i dag?

Til et filmklip, kan du bl.a. stille disse spørgsmål:

1. Er filmen en dokumentarfilm eller en spillefilm?
2. Hvem har produceret filmen og hvornår?
3. Hvad fortæller filmen om det, du vil undersøge om slaveriet og de Dansk Vestindiske Øer?
4. Hvilken holdning har filmen til det, du vil undersøge?
5. Hvilke virkemidler bruger filmen for at vise denne holdning?
6. Virker filmen historisk troværdig (kunne det have fundet sted)?
7. Hvordan passer oplysningerne i filmen med andre kilder? Fx det, du har læst i en bog?

Præsentation og produkt

Det styrker elevernes motivation og oplevelse af, at arbejdet er meningsfuldt, hvis de enkelte grupper præsenterer deres besvarelse. Det er hensigtsmæssigt, at det foregår levende, varieret, kreativt og lægger op til diskussion med klassen – og ikke blot består af en PowerPoint-præsentation, hvor de øvrige elever er passive. Her kan det være relevant, at gruppen har fremstillet et produkt, der bærer centrale elementer eller er en integreret del af præsentationen. I lærevejledningerne til de enkelte emner er der nogle forslag.

Her er nogle flere:

- En billedfortælling produceret af fx programmer som PhotoStory
- En dagbog eller et undervisningsmateriale til klassekammeraterne, hvor besvarelsen lægger vægt på det skriftlige element.
- En fælles hjemmeside, hvor grupperne med brug af tekst, billeder, filmklip og lyd har belyst deres respektive problemstillinger.
- Produktet gør brug af Google Earth med integrerede billeder og filmklip
- En poster eller plakat, evt. i digital form med brug af programmet Easel.ly
- Rolle-/situationsspil

- Gruppen, der skal fremlægge, tager plads i "den varme stol". De øvrige elever får en ultrakort præsentation. På baggrund heraf udarbejder klassen i løbet af 5-10 minutter en række hv-spørgsmål til gruppen (hvem, hvorfor, hvornår, hvor, hvad osv.)
- Lad tilhørerne bruge en virtuel opslagstavle som Padlet, hvor tilhørerne under præsentationen noterer kommentarer og spørgsmål.